

עניין משפחתי

ביטאון האגודה לטיפול במשפחה

גיליון מס' 54,
ספטמבר 2006, אלול תשס"ז

המייסדת והעורכת הראשונה:
ענת סקולר

עורכת:
נחמה טייכטל

חברי המערכת:
מלכה אדלר, שרה בוקסנבוים,
גילה הרן, יפה נפתלי-מצרי, חנה קדר,
אני שומרון, טלי שיפר, נתי שמואלי

האגודה הישראלית
לטיפול במשפחה
ובנישואין
ולחינוך בחיי משפחה

היצירה 12, רעננה 43663,
טל' 09-7467064, טלפקס' 09-7467065
פקס' 050-8965759

venezia@netvision.net.il
www.mishpaha.org.il

הפקה: עתרת - הוצאה לאור,
טל' 09-9570750, עיצוב גרפי: ענת קוזוקרו

בפרוס שנת תשס"ז

הנהלת האגודה

ומערכת עניין משפחתי

מברכות

את החברים/ות ובני משפחותיהם/ן

בשנה טובה,

חיים טובים ומוכשרים

ההתמודדות החברתית והנפשית של המשפחה והחברה הפלסטינית בעת המלחמה

מאת ד"ר ח'אולה אבריקר - החוג למדעי התנהגות, מכללת עמק יזרעאל ע"ש מקס שטרן*

המשבר כמלכד או מפורר קשר

כמו בכל משבר אחר במשפחה, מלחמה יכולה לגבש או לפרק קשרים קיימים. מלחמת לבנון השנייה הבליטה את הבעיות האקוטיות של האוכלוסייה הערבית בישראל. בעיות אלו - כגון עוני, תתי־צוג, מחסור בתשתיות, מחסור באנשי מקצוע מומחים, מחסור בתוכניות מותאמות לחברה הערבית, הקושי לסמוך על השלטון - כולן בעיות קלטיות, אשר קיימות לאורך כל השנים מקום המדינה, והן הולכות ומחריפות ממשבר אחד למשנהו.

מלחמת לבנון השנייה תפסה את החברה הערבית ומערך השירותים לשעת חירום לא מוכנים. חוץ משלושה כפרים בצפון (גוש חלב, פסוטה ומעיליה), אשר הוגדרו בשנת 1996 כיישובי קו עימות וקיבלו תדריך לשעות חירום, החברה הערבית לא היתה ערוכה למלחמה.

גם המדינה לא התכוננה למלחמה, המתרחשת בתוך היישובים הערביים. ברוב היישובים חסרים מקלטים ציבוריים, וברוב הבניינים אין מרחב מוגן, כי כתוצאה מהעוני, זוגות צעירים רבים מתחילים את חייהם בבניית תוספות למבנה ישן קיים של ההורים, שאין בו מרחב מוגן. כמו כן, ברוב היישובים הערביים לא הותקנה מערכת כריזה או אזעקה.

מאידך, גם הערבים לא התכוננו נפשית למלחמה בבית. היסטורית, הפלסטינים במדינה פיתחו מבנה נפשי המתנגד למלחמות אשר מנוהלות על ידי המדינה, כי כולן יועדו לפגוע בפלסטינים או בערבים במדינות ערב. כמו כן, מאז מלחמת ששת הימים האמינו הפלסטינים, שהם מחוץ לאיום של המלחמות של מדינת ישראל.

נכון הוא, שהפלסטינים בגליל מהווים כ-50% מכלל האוכלוסייה. אולם יחסית לכלל הנפילות, אחוז אלו אשר נפלו ביישובים הערביים היה נמוך מאוד, ובכל זאת, אחוז המתים הגיע לכ-50% ממספר ההרוגים היהודיים. הדבר מוסבר במספר גורמים, שיש להביא בחשבון ביחד:

א. כתוצאה מהעדר מערכות אזעקה, אנשים לא ידעו על תקיפת טילים, ועל כן לא התגוננו בהתאם ונפגעו.

ב. בשלב מאוחר יותר במהלך המלחמה, כאשר הותקנו מערכות אזעקה, אנשים לא יכלו להתגונן כתוצאה מהמחסור במרחב מוגן בבתיים ובבניינים, וכתוצאה מהמחסור במקלטים. וכדי לבסס את הסטרייטיפ המגדרי בתוך החברה הערבית, כל הנשים והילדים נהרגו בבתיהם ורוב הגברים נהרגו בתוך היישוב או במקומות עבודתם.

ג. רמת החרדה בקרב האוכלוסייה הערבית גברה לאחר התקנת מערכות האזעקה, דבר אשר סימל את ממשיות המלחמה יותר מכול.

ד. היישובים אשר חוו נפילות של רקטות הפגינו התייחסות לאזעקות יותר מאלה שלא חוו נפילות בכלל. רוב היישובים האלה שמעו את האזעקות ביישובים היהודיים בסביבה.

הבית איננו המבצר והמדינה איננה המגן

אזרחים במדינות מתוקנות מצפים להגנה מהמדינה בעת משבר, בדיוק כפי שבני משפחה מצפים להגנה מההורים ומהמשפחה בעת משבר.

* הכותבת מבקשת להבהיר, שהנימה הפוליטית במאמרה היא בלתי נמנעת. כדי להבין את ההתנהגות הפסיכולוגית של חברה שלמה, חייבים להבין את הרקע שלה. במדינה שלנו, הרקע של שני העמים הוא מאוד פוליטי, וזה חלק מהמציאות שחייבים ללמוד, וללמוד לקבל.

המלחמה האחרונה השאירה את האוכלוסייה הפלסטינית בהרג-שה, שהמדינה איננה מגינה עליהם, וגם הבית הפרטי איננו מבצר ואין ביכולתו או ביכולת ההורים להגן על הפרט והמשפחה. המלחמה ריתקה את ההורים לבית, ללא הדרכה נפשית, ללא אינפורמציה צבאית, ללא שיתוף במערך החירום וללא כל תוכנית חירום - יישובית או אפילו משפחתית.

פיקוד העורף לא כלל את היישובים הערביים במערך התכנון שלו ולא לקח אותם בחשבון: ציוד לא חולק למקלטים (הלא קיימים), הפעלות לילדים לא הגיעו, ציוד הגנה לעובדים לא חולק, מנות חמות, מזון תינוקות וחיתולים לא נשלחו, חולים, קשישים ומרותקים לא נכללו בתוכנית של בעלי צרכים מיוחדים דחופים.

המשפחה הערבית והחמולה לקחו אחריות על המצב. בני משפחה טיפלו, התחלקו במשאבים הקיימים ותמכו רגשית אחד בשני. אמהות לא מתפקדות כתוצאה מטראומה נוטרלו, וקרובות משפחה טיפלו בילדיהן. אמהות לתינוקות התארחו בתוך המשפחה המורחבת כדי למזער את תגובת הפחד, הן שלהן והן של ילדיהן. השהייה ביחד והטיפול המשותף כיסה זמנית על המחסור בשירותים הנחוצים של מערכי החירום.

פיקוד העורף אסר התכנסויות בעת המלחמה, אולם האוכלוסייה הערבית בעכו, בחיפה וביישובים הערביים בצפון המשיכו בסדר היום החברתי שלהם. טכסי אירוסין וחתונה נערכו בבתים, בחצרות, בכיכרות, באולמות ובכנסיות.

התנהגות זו לא היתה מעין הכחשה (Denial) אלא הבעת ניכור (Alienation) כלפי המלחמה המתרחשת מסביב: זו המלחמה שלכם, על פי ההתייעצויות הפנימיות שלכם, בהתאם למדיניות החוץ שלכם, ועל כן אני - המשפחה הפלסטינית הישראלית - אמשך בתוכנית החברתית הפנימית שלי. זו היתה התנהגות הפגנתית, שבה משפחות שכנעו את עצמן, שהן בעלות שליטה על החיים שלהן ועל תוכניותיהן המשפחתיות.

הפגיעות הראשונות (ברכוש - במג'ד אלכרום ביום הראשון של המלחמה, ובנפש - לאחר מכן) אימתו את הסכנה בנפש וברכוש עבור האוכלוסייה הערבית. מצב זה הגביר את הפחד, המתח וחשיפת האוכלוסייה לטראומה של המלחמה. הנפילות ביישובים ערביים נחשבו אומנם ל"טעויות", אולם מספר יישובים הרגישו, שהם תחת איום הנפילות בכל פעם שהרקטות מופנות ליישוב היהודי הסמוך (כגון הכפרים הערביים סביב מעלות וכרמיאל). אוכלוסייה זו נפגעה נפשית והיא סובלת מהטראומה.

רוב הפלסטינים בתוך ישראל אינם מכירים את התרבות הצבאית את הטרימינולוגיה הצבאית, ואין להם קרובי משפחה מדרגה ראשונה אשר משרתים בצבא. על כן הם גם לא קיבלו אינפורמציה ישירה מתוך קו האש על המתרחש. הם הרגישו שהמדיה הישראלית איננה שקופה ואיננה מספקת אינפורמציה נחוצה להתמודדות. הצנזור הנוקשה על המידע בעת המלחמה עודדה את האוכלוסייה הפלסטינית בישראל לקבל מידע אלטרנטיבי מתחנות לוויין ערביות, אשו היו מהירות, יעילות ומהימנות, דבר אשר גרם למדינה להיות ליותר לא רלוונטית.

בעקבות הטראומה של מלחמה זו דיברו גברים ערביים לראשונה בפתיחות יחסית על המועקה הנפשית שלהם. לשם השוואה בעקבות אירועי אוקטובר 2000, הם הביעו כעסים נגד המדינה המשטרה והצבא. לעומת זאת, לקראת סוף המלחמה הזאת החל להישמע ניצנים של שיח על השפעת הטראומה עליהם.

הם דיברו בשפה מקובלת ומוכנת תרבותית, המצביעה על דיכאון פחד, חוסר אונים ומועקה: "אין לי רצון לקום בבוקר ולעשות דבר" "אינני בטוח שאוכל להרים את ראשי בפני ילדיי", "אין גבר ואין אישו במלחמה הזאת, יש טילים שהם חזקים מכל אבו עלי", "היו נפילות שבהן כמעט עשיתי במכנסיים", "אתה עובד, בונה, מתקדם, ופתאום אינך יכול להגן על שום דבר, אפילו לא על ילד מילדיך", "המלחמה הזאת שוב הביאה אותנו למצב שאנו לא מסתדרים עם מה שקורו לישראל או מה שקורה למדינות ערב, 'לא טוב לי עם אמי ולא טוב ל עם אבי' (מטפורה לשני הורים גרושים, אשר מכניסים את ילדיהם לסכסוכים ביניהם).

התמודדות בעת מלחמה

ברמה המוסדית, ארגונים לא ממשלתיים רבים (NGOs) תפקדו מהשבוע הראשון למלחמה. כמו במקרים רבים אחרים, הם מילאו את התפקיד שמשרדי החינוך, הרווחה והבריאות, המוסד לביטוח לאומי ואחרים היו צריכים למלא. כל הארגונים עבדו בהתנדבות בתחום הקרוב להתמחותו המקורית. ההתגייסות בעת המלחמה היתו הרחבה של עיסוקיהם השגרתיים. היו שיתון פעולה וחלוקת תפקידים בין הארגונים השונים לגבי האוכלוסייה הכללית, עצם ההסתגרות בתוך הכפרים והמפגש היומי עם החמולו המורחבת, שהם גם השכנים והחברים, ועו שאר החברים בכפר אפשרו דיבור ואוויר ש התנסויות ושל רגשות. המדיה הערבית אפשרו לאחוז גבוה מאוד של האוכלוסייה להבין או האירועים ולהתדיין עליהם. תחנת רדיו רשמית בערבית פתחה ערוצי תקשורת עם האוכלוסייה

עו"סית, מטפלת משפחתית וזוגית
מוסמכת ומדריכה מוסמכת
לטיפול משפחתי, עם ניסיון עשיר
בטיפול משפחתי וזוגי
וניסיון עשיר בהדרכה בטיפול
משפחתי, כולל הדרכה
מאחורי מראה

אמא לאם לאמא
בהיקף של אצל אישה
(ניהול/ חינוך/ הדרכה/ טיפול)

טלפון 7 השארת הודעה 052-2212504

להגן על חייהם". ההיסטוריה של פליטות, חוסר אונים, חוסר יכולת להגן על הבית ועל המשפחה צפה ועלתה שוב. טראומה ישנה זו, לא מעובדת ולא מטופלת, עלתה שוב לזיכרון הקולקטיבי וקולות כועסים הציפו את השידורים בתחנות הרדיו הערביות ואת השיח הפנימי הפלסטיני.

יותר מכול, נוכחותם של פלסטינים מחיפה ומהגליל, יוצאי גל הפליטים של 1948, בלבנון, בצד השני של המלחמה, סימלה את המשמעות של דרישה זו: לא הגנה, אלא סבל לכל החיים. מכאן, שוב המדינה לא היתה מקור ביטחון, וגם לא נסר אללה. שוב הפלסטינים תושבי ישראל הרגישו, שהם עם ללא גב, ילדים חורגים לא רצויים של המזרח התיכון.

מועקה נפשית נוספת נגרמה לכל תושבי חיפה הפלסטיניים, אלו המאמינים בדרישות כדור חיים. לגבי אוכלוסייה זו, הדרישה של נסר אללה העמידה אותם בפני דילמה: אם הם ייענו לדרישתו, משמעות הדבר היא, שהם יעזרו במו ידיהם לחשיפת האוכלוסייה היהודית לירי הטילים. אולם אם יישארו בעיר והטילים יפגעו במשפחות שלהם, הם לא יוכלו להאשים את נסר אללה במה שאירע, כי אם את בחירתם הפוליטית.

התגובה של הערבים התחלקה בין אלו שנענו מייד ועזבו ליישובים ערביים מרוחקים יותר וגם לירדן ולשרם אלשיך, לבין קבוצה אחרת, שנשארה בחיפה והשאירה את חייה בידי הגורל. החלטות אלו גבו מחיר נפשי קשה ביותר מכל אדם ואדם באותה עת.

קשה מאוד ללמוד מהניסיון הזה של המלחמה ולהתגונן מפני מקרים נוספים. עדיין לא היה טיפול ולא נפתרו בעיות תשתית אקוטיות. עכשיו התחיל המאבק סביב שוויון בטיפול המוסדות בנוק ואובדן בקרב משפחות ויישובים פלסטיניים, מאבק אשר יגבה אנרגיות מנטליות ונפשיות רבות. פתרונות רבים נמצאים בידי גורמים חיצוניים, שאינם ממחרים להראות אחריות או התעניינות בדרישותיה של האוכלוסייה הערבית.

ההרגשה שהמלחמה תתחדש בקרוב בצפון פוגעת ביכולת ההתמודדות של האוכלוסייה. כדי לעזור לאוכלוסייה הפלסטינית להתמודד עם המצב, דרושה תוכנית מקיפה, רגישת תרבות ורגישה לפוליטיקה הפנימית, אשר תטפל בטראומה של אוכלוסייה זו מבלי להתחשבן איתה פוליטית על עמדותיה הפוליטיות ו/או הלאומיות ו/או הרגשיות ו/או על החלטותיה בעת המלחמה. המלחמה הבליטה את חסרוננו של מרכז לטיפול בטר-אומה ובמקרי חירום בקרב האוכלוסייה הפלסטינית בישראל.

ואפשרה לה לשאול שאלות רלוונטיות ולקבל ייעוץ והדרכה מאנשי מקצוע.

כפרים אחרים, מרוחקים מהנפילות, המשיכו בשגרה ועזרו לאלה שבקו העימות להתארח אצלם. בנוסף הוסעו משפחות לבילוי באזור המשולש, דבר אשר עזר להם לפגוש אוכלוסייה ערבית, הרחק מהאוכלוסייה היהודית, כדי לא ללכות את היצרים בתקופה מתוחה זו.

משפחות עם תינוקות ומשפחות בקו העימות העתיקו את מקום שהייתם אל יישובים בטוחים יותר ונשארו עם קרובי משפחה. אבל, רוב האוכלוסייה הערבית בצפון התמודדה ביחד ויצרה רשת של תמיכה הדדית. הרגשת האחריות והצורך לשרת ולתמוך את האחר היוותה סוג חשוב של התמודדות.

התנהגות חסן נסר אללה כלפי הפלסטינים בישראל

כאמור, עם התחלת המלחמה, הפלסטינים בישראל האמינו עמוקות, שהם אינם מסומנים כמטרה של חזב אללה במלחמה זו, וכל הפגיעות בהם, ברכוש או בנפש, נבעו מתוך טעות או גורל רע. ההתנצלות של נסר אללה אל הורי שני האחים, מחמד ורביע טלחי מנצרת, השאירה את חותמה על האוכלוסייה הערבית: נסר אללה הצטייר כאחד מבני התרבות הערבית, אשר יודע להתנצל, לקחת אחריות ולעודד בעקבות טעות שהוא אשם בה. הויכוח סביב צעד זה הסתיים לרוב לטובתו. למרות שהילדים נהרגו, הוא ידע איך להכיל את הכעס והתסכול של ההורים.

ההורים, כמו רבים מהחברה הפלסטינית, האשימו את ממשלת ישראל בכל פגיעה באוכלוסייה הפלסטינית, לא את חזב אללה. אילו הממשלה היתה ממחרת לעשות שלום עם מדינות ערב, המלחמה לא היתה מתפרצת, טענו. דרישת נסר אללה מתושבי חיפה הפלסטיניים

לעזוב את העיר השאירה אותם במצב של מלכוד כפול: sub text במסר שלו היה - אני אהיה גורם מסוכן עבורכם, וכדי שאני לא אפגע בכם, התרחקו. הלכה למעשה, המסר שלו לא היה מסר של אדם מגונן, אלא של אדם מאיים. באותה מידה, הדרישה שלו היוותה התראה לאוכלוסייה היהודית, והיא יכלה לעזוב את העיר.

אולם הקריאה שלו גרמה להתעוררות של מועקות נפשיות היסטוריות רדומות: הוריהם וקרובי משפחתם של תושבי חיפה הפלסטיניים נתבקשו לעזוב את חיפה בשנת 1948 באותו טיעון בדיוק - "כדי

**לתחנה לטיפול משפחתי וזוגי
באור עקיבא**

דרושים

מתמחים בטיפול משפחתי.

תמורת העבודה תינתן הדרכה

אישית וקבוצתית

המוכרת לתהליך ההסמכה

לפרטים נא להתקשר

לרינה עמר 054-4728481,

אסנת בארי גרינשפן 052-2477443